

Frații Lapedatu în Operațiunea „Neptun”

Johanna Wild, Președinte al Fundației Lapedatu

Al III-lea Simpozion de istorie, economie și civilizație Bancară „Ion I. Lapedatu”
Banca Națională a României, București, 1 noiembrie 2018

Stimată audiență, dragi prieteni,

Sunt onorată să pot spune câteva cuvinte cu ocazia simpozionului legat de istoria familiei mele, în această prestigioasă instituție căreia bunicul meu i-a devotat cea mai importantă parte a vieții.

Eu nu am avut ocazia să îl cunosc pe bunicul meu, guvernatorul Ion I. Lapedatu, pentru că aveam mai puțin de un an când a murit. Acasă nu s-a vorbit despre trecut, mai ales cu copiii, pentru că o indiscreție infantilă putea periclita întreaga familie. De aceea noi suntem recunoscători celor care au contribuit și contribuie la recuperarea unui capitol de istorie scris în parte de cei doi frați gemeni, Ion și Alexandru Lapedatu. Prin Fundația Lapedatu, pe care am înființat-o, dorim să perpetuăm o tradiție care transcende cadrul strict familial, inspirată de destinul cu adevărat unic, dar în același timp exemplar al celor doi frați.

Născuți la 14 septembrie 1876 în Cernatul Săcelelor, rămași timpuriu orfani, fără mijloace materiale, ai unui tată ilustru, cei doi frați se despart în adolescență - Ion rămâne la Brașov, Alexandru merge la Iași. Ion studiază economia la Budapesta, Alexandru istoria la București. Ion, devenit o personalitate a sistemului bancar transilvănean, la început în Partidul Național din Transilvania, dar în 1927 renunțând la activitatea politică, dedicându-și restul vieții Băncii Naționale. Alexandru devine un membru marcant al Partidului Național Liberal, rămânând legat toată viața de două instituții: Academia Română și Comisiunea Monumentelor Istorice. El acompaniază în vara lui 1917, în timpul refugiului guvernului român la Iași, cel de-al doilea transport al tezaurului la Moscova, așa-numitul tren „al băncilor”.

Cei doi frați au traiectorii profesionale și politice paralele, deși mențin, cum este și de așteptat, contacte familiale. Nu am găsit însă nici o documentație despre o colaborare directă, cu o singură excepție: frații Lapedatu au lucrat convergent pentru salvagardarea tezaurului în timpul celui de-al doilea război mondial – Operațiunea „Neptun” a Băncii Naționale a României.

Vă rog să-mi permiteți să vă rețin atenția asupra acestei colaborări:

În 1943 devenise evident că va trebui din nou, ca și în primul război mondial, să se găsească un adăpost pentru tezaurul României aflat la Banca Națională. În toamna anului 1943, guvernatorul Alexandru Ottulescu se internează în sanatoriu iar viceguvernatorul Oscar Kiriacescu moare subit, astfel încât viceguvernatorul Ion Lapedatu se găsește de facto la cârma instituției.

În martie 1944, evenimentele se precipită. La 19 martie, trupele Germane ocupă Ungaria, țară aliată devenită nesigură. Armata Roșie ocupă la 27 martie orașul Cernăuți. România este amenințată pe două fronturi: poate avea soarta Ungariei sau poate cădea sub control sovietic.

La 20 martie, Ion Lapedatu și Georges Rossignon, secretarul general al consiliului de administrație, se adresează lui Mihai Antonescu, Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, insistând ca Onor. Guvernul să comunice BNR hotărârea cu privire la adăpostirea tezaurului.

Răspunsul lui Mihai Antonescu sosește în două zile :

Guvernul așteaptă ca Banca Națională să-i comunice care dintre soluții adoptă:

- a) transportul într-o țară prietenă europeană;
- b) transportul într-o țară neutră din sud;
- c) păstrarea pe teritoriul românesc.

După alte cinci zile, la 27 martie, Ion Lapedatu prezidează ședința Consiliului de administrație al BNR care pregătește răspunsul :

Numai după ce guvernul va fi hotărât asupra necesității transportării tezaurului într-o țară străină, indicată de guvern, Banca Națională a României va fi chemată să se pronunțe cu privire la condițiile tehnice și juridice ale acestei transportări și depozitări.

Disputa de competență cu Guvernul a fost tranșată într-o săptămână!

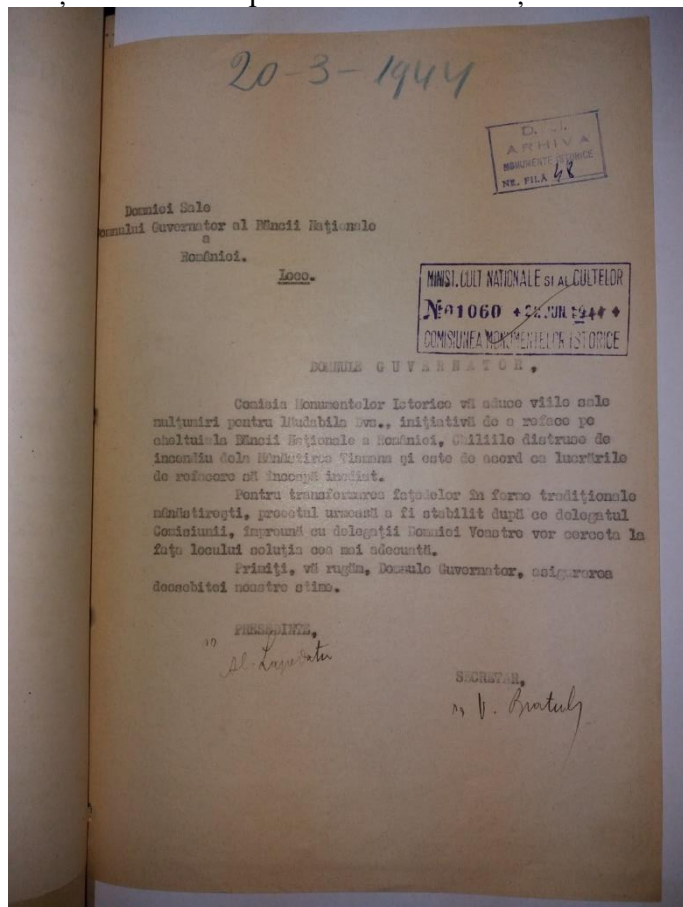
Cum situația guvernatorului Ottulescu nu se îmbunătățește, Constantin Angelescu, sprijinit de PNT, este numit la 1 aprilie 1944 guvernator pentru a treia oară, confruntându-se imediat cu problema tezaurului.

În scurt timp, atât Turcia cât și Elveția dau un răspuns negativ cererii României. Singura posibilitate rămâne adăpostirea în țară: la 7 iunie, Consiliul de Administrație al BNR aprobă transferul tezaurului la mănăstirea Tismana.

Pentru aceasta sunt necesare două aprobări: una, a bisericii, este obținută la 12 iunie, când mitropolitului Olteniei binecuvântă proiectul; cealaltă, trebuie dată de Comisiunea Monumentelor Istorice. Or, în acest moment, președintele Comisiunii este Alexandru Lapedatu, fratele gemă al viceguvernatorului BNR, cel care participase, cu douăzeci și cinci de ani înainte, la transportul tezaurului la Moscova.

Nu există informații cu privire la posibile consultații între cei doi frați, dar în acest caz ele nici nu ar fi fost necesare. Ambii frați Lapedatu se angajează, o dată în plus, pentru interesele vitale ale țării.

La 22 iunie 1944, Alexandru Lapedatu își dă acordul pentru începerea imediată a lucrărilor, mulțumind BNR pentru laudabila inițiativă de a finanța „refacerea chiliilor distruse de incendiu” – evident, Alexandru era de fapt la curent cu scopul real al acțiunii.

La 22 iunie 1944, Alexandru Lapedatu își dă acordul pentru începerea imediată a lucrărilor, mulțumind BNR pentru laudabila inițiativă de a finanța „refacerea chiliilor distruse de incendiu” – evident, Alexandru era de fapt la curent cu scopul real al acțiunii.

Cu ajutorul BNR, am găsit copia scrisorii Comisiunii Monumentelor Istorice către Banca Națională a României în arhiva Institutului National al Patrimoniului. Ea exprimă simbolic legătura între cei doi frați care lucrau, fiecare în zona sa de competență, către același obiectiv de capitală importanță națională.

Pentru Ion Lapedatu începe imediat o perioadă dură: la 29 iunie 1944, mareșalul Ion Antonescu emite Decretul-lege pensionând forțat administratorii în vârstă de peste 65 de ani – este cazul său. Ultragiât, Ion Lapedatu se retrage la Sibiu și la Păltiniș.

În acest timp, casele cu lingourile și monedele sunt transferate, cu ajutorul Marelui Stat Major al Armatei române, în subsolul mănăstirii, în așteptarea amenajării peșterii.

Peștera este azi accesibilă publicului în minunatul Muzeu al BNR de la Tismana.

La 23 august 1944, Ion Lapedatu, la Sibiu, aude comunicatul Regelui la radio la 10 seara și se duce imediat, plin de speranță, să ciocnească un pahar de șampanie pentru eliberarea Ardealului cu Dr. Alexandru Pop, cu care se înrudea, și care se afla la Sibiu, la clinicile refugiate de la Cluj ca urmare a dictatului de la Viena. Pentru Lapedatu lucrurile încep să se îndrepte.

El primește la 3 septembrie un aviz telefonic de la BNR, pentru a lua contactul cu Generalul Gheorghe Potopeanu, Ministru (ad-interim) de finanțe în Guvernul Sănătescu. La convorbirea de a doua zi, ministrul îl anunță că vrea să îi dea o însărcinare la BNR.

După alte trei zile, Dr. Al. Pop îl anunță că s-a comunicat oficial la radio anularea Decretului de pensionare, deci repunerea sa în drepturi ca administrator și viceguvernator al BNR.

Armistițiul cu aliații este semnat de delegația română la Moscova pe 12 septembrie, exact în perioada în care are loc transferul tezaurului în peșteră (6-16 septembrie).

La 21 septembrie, un raport cifrat adresat guvernatorului BNR semnat de un autor cu numele codificat „Parângul” aduce vești bune:

Cireada este sănătoasă, la loc bun de păscut, iar argații la posturi. La locul ei de pășune liniște, și lăcustele n-au dat, dar în restul ținutului a fost prăpăd...

La 30 septembrie 1944 Ion Lapedatu este numit guvernator, deoarece Constantin Angelescu își pierduse sprijinul politic. El este primul ardelean în această funcție, devenind astfel garantul continuării Operațiunii Neptun.

Ion Lapedatu rămâne guvernator până la instalarea guvernului Dr. Petru Groza, când este înlocuit de Constantin Tătăranu, impus de Gheorghe Tătărăscu, noul Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri. El este cooptat imediat ca vicepreședinte și îndeplinește această funcție până la înființarea Băncii RPR, când situația se deteriorează definitiv. În lunile care urmează, el este depozat de toate mijloacele de supraviețuire. Se sfârșește în disperare la 24 martie 1951, la numai câteva luni după ce fratele său Alexandru murise în închisoarea de la Sighet.

Tezaurul României a traversat neperturbat pericolele, fiind readus intact la sediul BNR între 20 ianuarie – 4 februarie 1947. „Cireada” s-a întors cu bine de la „pășune”.

Contribuțiile celor doi frați gemeni la Operațiunea Neptun au putut fi reconstituite grație Prof. Univ. Ioan Oprea, care a descoperit, publicat și adnotat, între altele, „Memorii și amintiri” și „Ultimele însemnări” ale lui Ion Lapedatu, ca și Domnilor Cristian Păunescu și Marian Ștefan care au explorat arhivele pentru a scrie „Legendele bătrânei doamne”. Ei au adus în memoria vie pe cei care nu numai că au conceput și executat fără cusur un proiect dificil, de mare complexitate, asigurându-i secretul: excepțională realizare, minunat exemplu de eroism cotidian colectiv.

Noi, urmașii fraților Lapedatu suntem recunoscători și emoționați de a putea fi asociați cu această istorie de excepție. Agenția BNR din Brașov depune în fiecare an o coroană la mormântul Guvernatorului din Cimitirul Groaveri. Fiica Guvernatorului, mama mea, Pica Lapedatu, a participat în repetate rânduri ca invitată la evenimente organizate de BNR, iar acum, la rândul nostru, avem ocazia să participăm la Simpozionul dedicat azi lui Ion Lapedatu, inițiat cu mai mulți ani înainte de Sucursala regională Cluj, care, la aniversarea Marii Uniri, are loc la sediul central, fiind amplificat cu o expoziție.

Sub egida BNR, comemorarea înaintașilor se înscrie în continuitate și durată.